

LỊCH SỬ HÌNH THÀNH VÀ NÉT ĐẶC TRƯNG NGHỀ TRUYỀN THỐNG DỆT CHIẾU CÓI CHƯƠNG HÒA, XÃ HOÀI CHÂU BẮC, THỊ XÃ HOÀI NHƠN, TỈNH BÌNH ĐỊNH

Chiếu cói Chương Hòa không chỉ có giá trị sử dụng mà còn có giá trị văn hoá tinh thần đối với người dân địa phương, là một trong những sản phẩm đặc trưng của người Bình Định. Đồng thời chiếu cói Chương Hòa còn mang lại hiệu quả kinh tế cho làng nghề truyền thống, là một trong những thế mạnh của địa phương trong quá trình xây dựng đạt chuẩn văn hóa nông thôn mới hiện nay.

1. Lịch sử hình thành làng nghề:

Xã Hoài Châu Bắc được tách ra từ xã Hoài Châu vào tháng 01/1987, xã có vị trí địa lý: Phía đông giáp xã Tam Quan Bắc, phía tây giáp xã Hoài Sơn và huyện An Lão, phía nam giáp xã Hoài Châu và xã Tam Quan Bắc, phía bắc giáp huyện Đức Phổ, tỉnh Quảng Ngãi. Diện tích tự nhiên toàn xã là 2.249 ha, trong đó đất nông nghiệp chiếm 1.847 ha, xã có 10 thôn với hơn 2.960 hộ, trên 10.900 nhân khẩu. Xã có đường Quốc lộ 1A, đường sắt Bắc - Nam đi qua khoảng 2 km. Kinh tế chính của xã là sản xuất nông nghiệp và các ngành tiểu thủ công nghiệp truyền thống như: dệt chiếu, sản xuất đá xây dựng, nghề xây dựng dân dụng, vận tải, dịch vụ thương mại... Trong đó nghề dệt chiếu cói nổi tiếng ở đây tập trung ở 5 thôn thuộc địa phận dân cư liên vùng của xã bao gồm: Gia An Đông, Gia An Nam, Gia An, Quy Thuận và Chương Hòa. Theo các cụ già trong vùng kể lại, làng nghề chiếu cói vốn xuất phát từ xóm 4 thôn Gia An Đông, sau lan ra các vùng lân cận. Ngã ba Chương Hòa là địa điểm trao đổi mua bán chiếu và cói. Từ đó trong dân gian gọi làng nghề thủ công ở đây là làng chiếu Chương Hòa.

Theo lời các cụ già ở Gia An Đông khẳng định, nghề dệt chiếu ở đây có từ rất sớm. Tương truyền do cụ Bá Hộ từ Thanh Hóa vào đây khai hoang lập làng và đã mang theo nghề dệt chiếu để khởi xướng lập nghiệp nơi đất khách quê người. Về sau dân làng nghề suy tôn làm vị Tổ. Tuy chưa xác định cụ thể nhưng ta có thể đoán định làng nghề dệt chiếu Chương Hòa được hình thành cách đây trên dưới 300 năm. Và trước kia, những người thợ dệt chiếu ở Hoài Châu đã sử dụng gạch nung, phẩm màu cùng chất kết dính bồ hòn mà nhuộm cói để dệt chiếu bông, dùng khung dệt mà lúc đầu khung rất thô sơ, mẫu mã cũng đơn giản. Dần dần tích lũy kinh nghiệm nâng cao tay nghề, các nghệ nhân cải tiến khung dệt ngày càng tinh vi hơn, mẫu mã được sáng tạo nhiều và phong phú hơn.

Đền thờ vị Tổ Nghề dệt chiếu Chương Hòa (tại thôn Gia An Đông)

Ngã ba Chương Hòa (Gia An Đông), xưa kia dưới thời Pháp thuộc vốn có nhà ga tàu lửa, bà con trong vùng đã chọn chính nơi này làm địa điểm trao đổi mua bán các sản phẩm hàng thủ công mỹ nghệ, trong đó có chiếu cỏ truyền của địa phương. Về sau, nhà ga chuyển địa điểm về xã Tam Quan (nay là phường Tam Quan). Tuy nhiên, do thói quen bà con sản xuất chiếu ở xã Hoài Châu Bắc (Chương Hòa, Gia An, Gia An Đông, Gia An Nam, Quy Thuận) và xã Tam Quan Bắc (Công Thạnh, Dĩnh Thạnh, Trường Xuân) huyện Hoài Nhơn vẫn giữ Ngã ba Chương Hòa làm nơi mua bán, trao đổi các sản phẩm. Như đã thành thông lệ cái tên chiếu Chương Hòa hay làng nghề dệt chiếu Chương Hòa từ đó mà nên. Nhờ quyết tâm gìn giữ, phát triển, làng nghề chiếu cói được hồi sinh.

Năm tháng trôi đi cùng với làng nghề truyền thống, ở Gia An Đông, ngôi đền thờ vị Tổ nghề dệt chiếu Chương Hòa như để tưởng nhớ đến Người đã có công sáng lập ra nghề dệt chiếu nơi đây. Ngôi đền mang phong cách kiến trúc dân gian thời Nguyễn, Gian chánh điện thờ Tổ (Thành hoàng làng), hai bên tả vu hữu vu thờ cô hồn. Hàng năm đến tối đêm mùng 9 tháng giêng âm lịch là nghi thức lễ cúng tiên thường, sáng mùng 10 tổ chức lễ cúng Tổ (Chính lễ) theo nghi thức dân gian, sau đó là nghi lễ hát án do các đoàn hát bội không chuyên trong tỉnh biểu diễn và tổ chức một số hoạt động trò chơi dân gian.

2. Về quy trình sản xuất

Để có được một chiếc chiếu, người thợ dệt cần phải có cối (ở đây người dân địa phương quen gọi là lác), trôn, chỉ, phẩm nhuộm và khung cửi hoặc máy dệt chiếu. Vật liệu quan trọng nhất là cối, cối tốt thì chiếu bền, còn chiếu đẹp thì phụ thuộc vào người thợ dệt. Người làm chiếu không nên xem nhẹ một yếu tố nào, công đoạn nào.

Quy trình dệt chiếu cổ truyền và tiếp thu công nghệ hiện đại, gồm các công đoạn:

- Chuẩn bị nguyên liệu, vật dụng, thu hoạch cối.
- Tạo khung.
- Các công đoạn dệt.
- Ghim đầu dây – cắt biên - may biên chiếu.
- Kết thúc quy trình sản xuất chiếu.

Công đoạn nhuộm cối

Công đoạn dệt chiếu

Công đoạn may biên chiếu

Thành phẩm

3. Đặc điểm nổi bật của chiếu cói Chương Hòa:

Chiếu Chương Hòa vừa hiện đại, tiện dụng, vừa mang dấu ấn riêng của địa phương. Người thợ Chương Hòa đã tiếp thu kỹ thuật, kinh nghiệm dệt chiếu từ các nơi khác, kết hợp với sự sáng tạo, bàn tay khéo léo để cải tiến mẫu mã chiếu làng nghề đẹp hơn, mang đặc trưng riêng, như: chiếu trắng, chiếu hoa râm, chiếu gấm, chiếu vẩy ốc, chiếu con cò, chiếu long phụng... nổi tiếng một thời.

Chiếu dệt bằng máy với nhiều ưu điểm vượt trội, giúp nâng cao năng suất nhiều lần so với dệt thủ công, đồng thời giảm chi phí đầu tư mua máy, nhân lực lao động. Sản phẩm chiếu Chương Hòa làm ra từ máy cũng có chất lượng đồng đều và đẹp hơn, thuận tiện điều chỉnh kích thước, mẫu mã, giảm giá thành.

Với uy tín và chất lượng chiếm ưu thế trên thị trường, chiếu Chương Hòa đã chiếm được cảm tình đông đảo của người tiêu dùng trong và ngoài nước, (đã có lúc xuất sang Campuchia). Chiếu cói Chương Hòa vừa mang dáng dấp của chiếu Việt Nam nói chung, lại có nét đặc trưng của riêng Chương Hòa. Điều này xuất phát từ việc tiếp thu kỹ thuật, kinh nghiệm dệt chiếu từ các nơi khác kết hợp với óc sáng tạo và bàn tay tài hoa, khéo léo của các thế hệ thợ thủ công Chương Hòa làm ra mà có được.

Nguyễn Tử Thủy
(*Sưu tầm, tổng hợp*)